

กิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของคณะนิเทศศาสตร์ใน สถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิจัยขั้นสูง

วันที่รับบทความ: 22 กันยายน 2564 / วันที่แก้ไขบทความ: 2 กุมภาพันธ์ 2565 / วันที่ตอบรับบทความ: 4 มีนาคม 2565

ธนสิน ชูตินธรานนท์

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบการดำเนินกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของคณะนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิจัยขั้นสูง ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการวิจัยพบว่ากิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมที่ปรากฏจำแนกได้ 4 รูปแบบ ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมด้านการสื่อสารศึกษา การจัดการการสื่อสารแบบบูรณาการ สื่อสร้างสรรค์ และการรู้เท่าทันสื่อ อย่างไรก็ตามกลุ่มกิจกรรมที่ควรพัฒนาเพิ่มขึ้น ได้แก่ กิจกรรมด้านการสื่อสารสุขภาพ ทั้งนี้หากสถาบันอุดมศึกษาในเครือข่ายวิจัยได้ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรม จะทำให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นมีเอกภาพ มีความต่อเนื่อง และแก้ไขปัญหาของสังคมได้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: คณะนิเทศศาสตร์, ความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษา, สถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิจัยขั้นสูง

ธนสิน ชูตินธรานนท์ (ค.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559; Email: thanasin.c@chula.ac.th) ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาวิทยาและสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง รูปแบบกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของคณะนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิจัยขั้นสูง ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนวิจัย คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

University Social Responsibility Activities of the Faculty of Communication Arts in Advanced Research Higher Education Institutions

Received: September 22, 2021 / Received in revised form: February 3, 2022 / Accepted: March 4, 2022

Thanasin Chutintaranond

Abstract

The objectives of this article aims at recommending university social responsibility's guideline for faculty of communication arts in advanced research university. A researcher selected qualitative research methodology by using content analysis and depth interview. The results revealed that the USR activities in advanced research university nowadays can separated into 4 groups which are 1) education communication 2) Integrated communication management 3) creative media and 4) media literacy. Nevertheless, health communication should be developed as one of the main activity in the future. Moreover, to increase the unity, continuity and concrete productivity, all universities in research connection should cooperate and set the goal together.

Keywords: Advanced Research Higher Education Institution, Faculty of Communication Arts, University Social Responsibility

Thanasin Chutintaranond (Ph.D. (Higher Education), Chulalongkorn University, 2016, E-mail: thanasin.c@chula.ac.th) is currently appointed as assistant professor, Department of Speech Communication and Performing Arts, Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University.

This article is a part of research project "Pattern of University Social Responsibility Activities of the Faculty of Communication Arts in Advanced Research Higher Education Institutions" funded by Research Fund, Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University.

ความเป็นมา

ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่มหาวิทยาลัยหลายแห่งทั่วโลกกำลังมุ่งไปสู่ความเป็นเลิศทางวิจัย และการไต่ลำดับมหาวิทยาลัยโลกบนมาตรฐานวัดของเกณฑ์จากหน่วยงานจัดอันดับต่าง ๆ ส่งผลให้มหาวิทยาลัยในประเทศไทยหลายแห่ง โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยวิจัยยังมีสถานะห่างไกลออกจากสังคมและชุมชนมากยิ่งขึ้น ทั้งยังทำให้หลังสังคมรับผิดชอบต่อสังคมที่มหาวิทยาลัยไทยพึงมีด้วย ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ (2562) ได้เสนอว่าบทบาทมหาวิทยาลัยในยุคโลกาภิวัตน์นั้นต้องมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับสังคมมากกว่าที่เป็นอยู่ เป็นไปในทิศทางเดียวกับตรุณศักดิ์ ตะติยะลาละ (2562) ที่ระบุว่า มหาวิทยาลัยเคยถูกสังคมเปรียบเปรยว่าเป็น “หอคอยงาช้าง” และที่น่ากังวลใจไปกว่านั้น คือ “การฉกฉวย” ข้อมูลของชุมชนหรือองค์ความรู้ไปพัฒนาเป็นผลงานของตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้มหาวิทยาลัยไทยจึงหมดความศรัทธาว่าเชื่อถือ ส่งผลให้มหาวิทยาลัยต้องนำหลักการ “พันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกับสังคม” มาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน

จากปรากฏการณ์ความตื่นตัวเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษา เป็นปัจจัยประการหนึ่งที่น่าไปสู่การรวมสถาบันอุดมศึกษากลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญโดยทำหน้าที่เป็น “แม่ข่าย” ภายใต้แนวคิดมหาวิทยาลัย 4.0 ได้แก่ สถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิจัยขั้นสูง ซึ่งมีการเชื่อมโยงความร่วมมือทั้งด้านการวิจัย และการบริการวิชาการ ภายใต้เครือข่ายมหาวิทยาลัยวิจัย (Research University Network หรือ RUN) ในระยะแรกประกอบด้วยมหาวิทยาลัย 7 แห่ง ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โดยได้มีการลงนามบันทึกความร่วมมือตั้งแต่วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558

แผนอุดมศึกษาระยะยาว 20 ปี (พ.ศ.2561 – 2580) ได้ระบุลักษณะเด่นของเครือข่ายมหาวิทยาลัยวิจัย (RUN) กลุ่มนี้ว่ามีความแตกต่างจากการสร้างเครือข่ายวิจัย

ตามปกติ เนื่องจากรูปแบบความร่วมมือที่เกิดขึ้นไม่ได้จำกัดเพียงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านการบริหาร หรือการสนับสนุนบุคลากรสายวิชาการและสายปฏิบัติการเท่านั้น ทว่ามีการสร้างขีดความสามารถด้านการบริหารจัดการทรัพยากรสินทางปัญญาไปจนถึงการสร้างเครือข่ายมหาวิทยาลัยที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม (University Social Responsibility Network) อีกด้วย (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2561)

ผลจากการเกิดเครือข่ายมหาวิทยาลัยที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมนำมาสู่การให้ความสำคัญ และการขับเคลื่อนกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยในเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรม ดังจะเห็นได้จากการจัดการประชุมวิชาการระดับชาติด้านพันธกิจเพื่อสังคม (University Community Engagement Conference หรือ UCEC) เป็นประจำทุกปีโดยแต่ละมหาวิทยาลัยจะสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพ นับถึงปัจจุบันมีการจัดการประชุมดังกล่าวไปแล้ว 7 ครั้ง ทั้งนี้กิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมได้รับบรรจุในยุทธศาสตร์ และพันธกิจของมหาวิทยาลัยในเครือข่ายหลายแห่งเนื่องจากเป็นกลยุทธ์ที่จะสร้างให้เกิดความยั่งยืนแก่ชุมชน ดังที่ Denpaiboon et.al (2018) ระบุว่า การขับเคลื่อนกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมนับเป็นปัจจัยที่ได้รับความสำคัญมากยิ่งขึ้นเพื่อพัฒนาสังคมแห่งความยั่งยืนสอดคล้องกับ สุรศักดิ์ ชะมารัมย์ (2560: 169) ซึ่งระบุว่า การบริหารจัดการด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาที่คำนึงถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะก่อให้เกิดผลดีต่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมให้เกิดความมั่นคง สมดุล และยั่งยืนสืบไป

นโยบายกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาจะสามารถขับเคลื่อนเป็นรูปธรรมได้นั้น มหาวิทยาลัยจำต้องอาศัยกลไกของคณะ วิทาลัย หรือ สำนักวิชา ซึ่งมีทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์สาขานั้น ๆ สังกัดอยู่เป็นผู้ลงมือปฏิบัติ กล่าวคือ อาจารย์ประจำหน่วยงานนั้น ๆ จะเป็นหลัก และเป็นแรงสำคัญในการริเริ่ม สานต่อ และติดตามผลจากชุมชน ดังนั้นกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาจึงมีธรรมชาติที่หลากหลายแปรผันไปตามแต่ละศาสตร์สาขา

กระนั้นก็ตีคณะ วิทยาลัย หรือสำนักวิชา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างของสถาบันอุดมศึกษาที่อาจได้รับงบประมาณสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยเพื่อดำเนินการกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมสำหรับส่วนงานของตน หรืออาจจะเป็นการวางแผนงบประมาณเงินรายได้ของส่วนงานเพื่อจัดกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อให้ตอบตัวชี้วัดของมหาวิทยาลัยก็ได้เช่นกัน

งานวิจัยว่าด้วยกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนใหญ่นั้นมักเป็นการศึกษาในระดับของสถาบันอุดมศึกษา โดยพบว่างานวิจัยที่ศึกษาเรื่องดังกล่าวในระดับคณะ วิทยาลัย หรือสำนักวิชายังไม่ปรากฏมากนัก ซึ่งนับว่าองค์ความรู้ดังกล่าวมีความสำคัญยิ่งเนื่องจากกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาจะขับเคลื่อนได้ต้องพึ่งพาคณะ วิทยาลัย สำนักวิชาต่าง ๆ ซึ่งแต่ละส่วนงานย่อมมีธรรมชาติ และความเชี่ยวชาญของศาสตร์ที่แตกต่างกันนำไปสู่รูปแบบของกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมที่จะแตกต่างกันด้วย ดังนั้นการศึกษากิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับคณะ วิทยาลัย และสำนักวิชา จะยังประโยชน์ยิ่งต่อการเป็นต้นแบบของกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมแก่ส่วนงานของสถาบันอื่น ๆ ในศาสตร์เดียวกัน

สำหรับกลุ่มวิชาคณะสายสังคมศาสตร์ตลอด 3 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2559 – 2561) พบว่าคณะที่ได้รับการนิยมนและเป็นตัวเลือกอันดับแรกของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในการสอบคัดเลือกแข่งขันเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา ได้แก่ คณะนิเทศศาสตร์ ดังจะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ.2559 นักเรียนที่ได้คะแนนสูงสุดของประเทศเลือกเข้าศึกษาต่อ ณ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ส่วนในปี พ.ศ. 2560 และ พ.ศ. 2561 นักเรียนที่ได้คะแนนสูงสุดของประเทศเลือกเข้าศึกษาต่อ ณ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าคณะนิเทศศาสตร์นับเป็นคณะที่ได้รับความนิยมและเป็นความใฝ่ฝันของนักเรียนในปัจจุบัน

คณะนิเทศศาสตร์ไม่เพียงเป็นคณะในฝันของบรรดานักเรียนในที่แข่งขันสอบเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษาแต่คณะนิเทศศาสตร์ยังเป็นหน่วยงานหลักอันเป็นต้นแบบซึ่งจัดการเรียนการสอนด้านการสื่อสารความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR Communication) โดยตรง ดังปรากฏรายวิชาอันเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร เช่น วิชาการประชาสัมพันธ์

และความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างยั่งยืน (2803317) ของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิชาหลักการสื่อสารองค์กร (วส.250) ของคณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งคำอธิบายรายวิชาระบุขอบเขตเนื้อหาส่วนหนึ่งว่าด้วยการสื่อสารเพื่อความรับผิดชอบต่อสังคม ฯลฯ

ด้วยเหตุนี้คณะนิเทศศาสตร์จึงเป็นเป้าหมายสำคัญในการศึกษาของผู้วิจัย เพื่อศึกษาโดยละเอียดว่าคณะนิเทศศาสตร์ในเครือข่ายมหาวิทยาลัยวิจัยนั้นมีลักษณะของการดำเนินกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างไร อันจะนำมาสู่ข้อสรุปในการนำเสนอรูปแบบกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมที่เหมาะสมกับคณะนิเทศศาสตร์ต่อไปในอนาคต ดังที่ฉัตร จันทะเสนา (2562) ระบุว่ามหาวิทยาลัยเป็นองค์กรหลักของสังคม ความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยจึงสำคัญเพราะเป็นพลังทำให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุข

วัตถุประสงค์

เพื่อนำเสนอรูปแบบการดำเนินกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของคณะนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิจัยขั้นสูง

ขอบเขตการวิจัย

1. การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาสถาบันอุดมศึกษา กลุ่ม ง. สถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิจัยขั้นสูง ตามที่กำหนดไว้ในประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2554 โดยสถาบันอุดมศึกษากลุ่ม ง. ดังกล่าวซึ่งเป็นสมาชิกก่อตั้งของเครือข่ายมหาวิทยาลัยวิจัยตามที่ระบุในแผนอุดมศึกษาระยะยาว 20 ปี ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
2. การศึกษาครั้งนี้ศึกษากิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของหน่วยงานต่าง ๆ ในกรอบระยะเวลา 5 ปี ระหว่างพ.ศ. 2558 – 2562

นิยามศัพท์

กิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง กิจกรรมของส่วนงานระดับคณะ หรือเทียบเท่า ที่มุ่งตอบสนองความต้องการของชุมชน และปรากฏอยู่ในแผน

ยุทธศาสตร์ รายงานประจำปี หรือเอกสารทางการอื่นของ ส่วนงาน โดยเป็นกิจกรรมที่รับผิดชอบดำเนินกิจกรรมโดย คณาจารย์ของส่วนงาน และสนับสนุนงบประมาณโดยส่วน งาน

คณะนิติศาสตร์ หมายถึง ส่วนงานระดับคณะ หรือเทียบเท่าตามโครงสร้างองค์กรของสถาบันอุดมศึกษาใน เครือข่ายมหาวิทยาลัยวิจัยซึ่งจัดการเรียนการสอนด้านการ สื่อสาร ซึ่งอาจใช้ชื่อเรียกเป็นอย่างอื่น เช่น คณะวารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน คณะการสื่อสารมวลชน คณะวิทยาการ สื่อสาร ฯลฯ

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษา (University Social Responsibility)

แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของ สถาบันอุดมศึกษาได้รับการพัฒนาขึ้นจากแนวคิดเรื่องความ รับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรทางด้านธุรกิจ (Corporate Social Responsibility: CSR) โดยไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2557) ได้กล่าวถึงแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของ สถาบันอุดมศึกษาสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมของ สถาบันอุดมศึกษา เป็นบทบาทใหม่ที่ได้รับความสนใจมาก

ขึ้นทั้งในประเทศที่กำลังพัฒนา และประเทศอุตสาหกรรม เพราะเห็นว่าความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบัน อุดมศึกษาเป็นส่วนที่เข้าไปช่วยเกื้อหนุนการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับสภาพบริบทของสังคมหรือชุมชน สำหรับ ความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาไทยนั้น ได้รับความสนใจอย่างชัดเจนในช่วง พ.ศ.2495-2496 หรือ ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง กระนั้นการศึกษาเรื่อง แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมในปัจจุบันนับว่ามีจำกัด ดังที่นักการศึกษาจะระบุว่า การศึกษาเรื่องความรับผิดชอบต่อ สังคมของสถาบันอุดมศึกษา (USR) ยังอยู่ในระยะแรกเริ่ม เมื่อเปรียบเทียบกับความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร (CSR) ซึ่งมีการศึกษา และมีข้อถกเถียงอย่างกว้างขวางโดย นักวิจัย (Tetrevova, et.al., 2021)

ความเข้าใจเรื่องแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม ของสถาบันอุดมศึกษาและการบริการวิชาการมักมีความ คลาดเคลื่อนสับสน แม้ว่ากิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม และการบริการวิชาการจะมีลักษณะร่วมบางประการ กระนั้นก็มีข้อแตกต่างกันอย่างชัดเจน ทั้งนี้จากการ สังเคราะห์งานวิจัยต่าง ๆ (จอย ทองหล่อสี, 2555, วัลลภา เฉลิมวงษ์สาเวช, 2555, วาสนา วิสฤตาภา, 2560) ผู้วิจัย สามารถสรุปไว้ดังนี้

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดการบริการวิชาการกับแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษา

การบริการวิชาการ	ความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษา
1. บูรณาการองค์ความรู้เพื่อจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชน และนำ ความรู้จากการจัดกิจกรรมไปใช้ในการเรียนการสอน	1. บูรณาการองค์ความรู้เพื่อจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชน และ นำความรู้จากการจัดกิจกรรมไปใช้ในการเรียนการสอน
2. ไม่ระบุถึงความต่อเนื่องของโครงการ บางกิจกรรมจึงอาจจัดขึ้นครั้งเดียวได้	2. การจัดกิจกรรมจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง
3. ใช้พื้นที่ภายในสถาบันอุดมศึกษาหรือพื้นที่แหล่งชุมชนก็ได้	3. ลงพื้นที่ชุมชนจริง
4. อาจมีการเก็บค่าใช้จ่ายหรือไม่เก็บค่าใช้จ่ายก็ได้	4. ไม่มีการเก็บค่าใช้จ่าย เป็นกิจกรรมแบบให้เปล่า

แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของ สถาบันอุดมศึกษานั้นว่าเป็นแนวคิดที่แพร่หลาย และมีการ นำไปปรับใช้กับสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ทั่วโลก ในบริบท สาทกลกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษา ทวีความสำคัญ และสัมพันธ์กับเกณฑ์การจัดอันดับ มหาวิทยาลัยโลกด้วยในปัจจุบัน อาทิ Times Higher

Education's Impact Rankings ซึ่งเน้นการพิจารณาคะแนน จากกิจกรรมที่ขับเคลื่อนพัฒนาสังคม และสอดคล้องกับ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (United Nations' Sustainable Development Goals / SDGs) ซึ่งมีทั้งสิ้น 17 ด้าน ทั้งนี้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษาของประเทศไทยได้รับการจัดอันดับที่

23 ประจำปี พ.ศ.2564 โดยอันดับที่ 1-3 นั้น ได้แก่ มหาวิทยาลัยแมนเชสเตอร์ (University of Manchester) สหราชอาณาจักร มหาวิทยาลัยซิดนีย์ (University of Sydney) ประเทศออสเตรเลีย และมหาวิทยาลัยอาร์เอ็มไอที (RMIT University) ประเทศออสเตรเลีย ตามลำดับ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยทั่วโลกที่แข่งขันกันในการจัดอันดับดังกล่าว

ทั้งนี้เมื่อพิจารณารูปแบบกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมในสถาบันอุดมศึกษาต่างประเทศ พบว่ามีความหลากหลายสอดคล้องกับบริบทของสถาบันอุดมศึกษา และชุมชนที่เข้าไปดำเนินกิจกรรม เช่น 1) นักการศึกษาชาวยูเครน (Svyrydenko & Terepyshchyi, 2021) ได้นำเสนอกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมว่าด้วยการรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) ในชุมชนของยูเครน 2) นักการศึกษาชาวแคนาดา (Groulx et.al., 2020) ได้นำเสนอกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมด้านสื่อสารศึกษาว่าด้วยประเด็นความยั่งยืนในโรงเรียนพื้นที่บริติชโคลัมเบียเหนือ 3) นักการศึกษาชาวโรมาเนีย (Vasilescu et.al., 2010) นำเสนอกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมด้านสื่อจิตตคติสร้างสรรค์ เช่น งานเขียน ภาพถ่าย ฯลฯ เพื่อสร้างรายได้ในชุมชนของโรมาเนีย 4) นักการศึกษาชาวจีน (Lin & Tu, 2021) นำเสนอกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการจัดการสื่อสารแบบบูรณาการผ่านการพัฒนาหลักสูตร ออกแบบผลิตภัณฑ์แก่ชุมชนในไต้หวัน จากตัวอย่างที่ยกมานี้สามารถสรุปได้ว่ารูปแบบกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาที่ปรากฏในต่างประเทศมีหลากหลายด้าน ครอบคลุมทั้งด้านการรู้เท่าทันสื่อ ด้านสื่อสารศึกษา ด้านสื่อสร้างสรรค์ และด้านการจัดการสื่อสารแบบบูรณาการ

การนำเสนอแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษา รูปแบบกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมในสถาบันอุดมศึกษาต่างประเทศ ตลอดจนการสังเคราะห์ความแตกต่างระหว่างการบริการวิชาการ และกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยนำมาใช้เพื่อจำแนก และวิเคราะห์ข้อมูลกิจกรรมต่าง ๆ ของคณะนิเทศศาสตร์ในแต่ละสถาบันอุดมศึกษา อีกทั้งยังสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการนำเสนอรูปแบบกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต

กฎหมายว่าด้วยหลักความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาไทย

การอุดมศึกษาในประเทศไทยมีข้อกำหนดเข้ามาเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา เพื่อเป็นการลดความเหลื่อมล้ำ ส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง และได้รับประโยชน์สูงสุดจากสถาบันอุดมศึกษา ในที่นี้จะนำเสนอเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาเท่านั้น

พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ.2562 หมวด 2 ส่วนที่ 1 ได้กล่าวถึงหลักการทั่วไปในการจัดการอุดมศึกษาไว้ใน มาตรา 9 ว่าด้วยเรื่องการจัดการอุดมศึกษาที่ต้องเป็นไปตามหลักการทั้ง 6 ข้อ ได้แก่ 1) หลักความรับผิดชอบต่อสังคม 2) หลักเสรีภาพทางวิชาการ 3) หลักความเป็นอิสระ 4) หลักความเสมอภาค 5) หลักธรรมาภิบาล 6) หลักการอื่นตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา (ราชกิจจานุเบกษา, 2562)

จากหลักการที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรข้างต้นแสดงให้เห็นว่า หลักความรับผิดชอบต่อสังคม ได้รับการจัดลำดับเป็นหัวข้อแรก อนุมานได้ว่าในการจัดการสถาบันอุดมศึกษานั้น หลักความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นหลักสำคัญที่สถาบันอุดมศึกษาจะละเลยไม่ได้ โดยพบว่าการระบุถึงหลักความรับผิดชอบต่อสังคมให้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้นใน หมวดที่ 2 ส่วนที่ 2 ดังนี้

“มาตรา 11 สถาบันอุดมศึกษาต้องดำเนินการเพื่อประโยชน์ของชุมชน สังคม และประเทศ

ชุมชนและสังคมมีสิทธิติดตามและตรวจสอบสถาบันอุดมศึกษาตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการอุดมศึกษา

มาตรา 12 สถาบันอุดมศึกษามีหน้าที่พัฒนาความรู้ให้ทันสมัย จัดการศึกษาให้ตอบสนองต่อความต้องการกำลังคนของประเทศ จัดให้มีการวิจัย การสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรม รวมทั้งให้บริการทางวิชาการอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศโดยรวม และเผยแพร่องค์ความรู้ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการในเรื่องต่าง ๆ ต่อสาธารณะ

สถาบันอุดมศึกษาต้องจัดให้มีการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียน คณาจารย์ และบุคลากรได้เข้าถึงและมีส่วนร่วมใน

การพัฒนาชุมชน สังคมชนบท และกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคม เพื่อสร้างสำนึกรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม

มาตรา 13 สถาบันอุดมศึกษาพึงเป็นแบบอย่างให้แก่สังคมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ” (ราชกิจจานุเบกษา, 2562)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่ากฎหมายด้านการอุดมศึกษาของไทยกำหนดหน้าที่ชัดเจนของสถาบันอุดมศึกษาไทยซึ่งครอบคลุมการสร้างประโยชน์บนพื้นฐานหลักความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่จัดอยู่ในกลุ่มใดก็ตามล้วนต้องดำเนินการตามหลักการข้างต้นทั้งสิ้น ดังนั้นในการนำเสนอรูปแบบการดำเนินกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของคณะนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิจัยชั้นสูง จึงต้องสอดคล้องกับหลักการ และไม่ขัดต่อเจตนารมณ์ของกฎหมาย โดยอาจมีขอบเขตกิจกรรมอันสัมพันธ์กับประเด็นปัญหาต่าง ๆ ตามที่ระบุไว้ในกฎหมาย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (depth-interview) ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลเอกสารกฎหมาย ทัศนคติ งานวิจัย และผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องรวมถึงใช้แบบวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อวิเคราะห์รายงานประจำปีของคณะนิเทศศาสตร์จากสถาบันอุดมศึกษา โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกข้อมูลรายงานประจำปี ดังนี้ 1) เป็นรายงานประจำปีของคณะนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิจัยชั้นสูงในเครือข่ายมหาวิทยาลัยวิจัยรุ่นก่อตั้งทั้ง 4 สถาบัน ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2) เป็นรายงานประจำปีที่ได้รับการเผยแพร่ผ่านช่องทางที่เป็นทางการของส่วนงาน 3) เป็นรายงานประจำปีระหว่างปีพุทธศักราช 2558 – 2562

สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยเลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติ ดังนี้ 1) เป็นผู้ที่เคยรับผิดชอบ ซึ่งรับผิดชอบงานด้านกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม หรือเป็น

ผู้รับผิดชอบกิจกรรมของหน่วยงานสถาบันละ 1 คน 2) มีประสบการณ์การดำเนินงานด้านกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมไม่น้อยกว่า 1 ปี ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview form) โดยพัฒนาขึ้นตามแนวทางหลักการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างของเมอร์เรียม และทิสเดล (Merriam and Tisdell, 2016) เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลสัมภาษณ์แล้วจึงถอดเทปบันทึกเสียงและวิเคราะห์ข้อมูล จากนั้นจึงส่งให้ผู้ให้สัมภาษณ์พิจารณาตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง เพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อน และอคติของผู้วิจัย ส่วนการนำเสนอข้อมูลนั้นใช้การพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis)

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหาในรายงานประจำปี และการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าสถาบันอุดมศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ทั้ง 4 แห่ง มีรูปแบบของกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมค่อนข้างจำกัด และมีประเด็นกระจาย กระนั้นสามารถจัดกลุ่มตามองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ได้ทั้งหมด 4 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการสื่อสารศึกษา (educational communication) เช่น

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดำเนินโครงการรักสถาบัน รักสระบุรี รักพื้นที่รักประชาคม ในสถานศึกษาจังหวัดสระบุรี: การพัฒนาความเป็นเลิศด้านแนะแนว โดยจัดทำสื่อการศึกษา “สมุดแพลนชีวิต” และรายวิชา CU MOOC การพัฒนาทักษะชีวิต โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างการสื่อสารภายในตนเองของนักเรียนและการแนะแนวเพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษาต่อของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โครงการนี้เป็นความร่วมมือระหว่างคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และมูลนิธิพัฒนาทักษะชีวิต

คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดำเนินโครงการส่งเสริมให้ผู้ประกอบกิจการกระจายเสียงและโทรทัศน์มีบริการเพื่อการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของคณาพิการ คำบรรยายเป็นเสียง (Audio Description) โดยมีเป้าประสงค์หลักเพื่อทดลอง

ผลิตสื่อเสียงบรรยายภาพเพื่อผู้พิการทางการเห็นจำนวนกว่า 260 ชั่วโมง ให้กับสถานีโทรทัศน์ที่สนใจเข้าร่วมโครงการ โครงการนี้เป็นความร่วมมือระหว่างคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) ฯลฯ

2. กลุ่มกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม ด้านจัดการการสื่อสารแบบบูรณาการ (integrated communication management) เช่น

คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ดำเนินโครงการเสริมศักยภาพผู้ประกอบการชุมชนด้วยการสื่อสารการตลาดออนไลน์ และโครงการกลยุทธ์การสื่อสาร สำหรับนักพัฒนาชุมชน เพื่อมุ่งพัฒนาความรู้ด้านการวางแผนกลยุทธ์การสื่อสารแก่บุคลากรในชุมชน และการสื่อสารการตลาดสำหรับชุมชนท้องถิ่น

คณะวารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดโครงการบรรยายสาธารณะ หัวข้อ เรียนรู้แผนการตลาดและการโฆษณาประชาสัมพันธ์ในยุคดิจิทัล เพื่อเปิดโอกาสให้นักการตลาด โฆษณา และประชาชนทั่วไป ให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และปรับปรุงความรู้ให้ทันสมัยสอดคล้องยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปสู่การสื่อสารทางวิวัฒนาการ ฯลฯ

3. กลุ่มกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมด้านสื่อสร้างสรรค์ (creative media) เช่น

คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดโครงการฉายภาพยนตร์สั้นสร้างสรรค์สังคม (หนังสร้างคน) เพื่อนำเสนอความเป็นจริงของสังคมผ่านสื่อบันเทิงคดีประเภทภาพยนตร์ ซึ่งจัดฉายสาธารณะให้ประชาชนในชุมชนรอบมหาวิทยาลัย รวมถึงประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดใกล้เคียงได้รับชม ทั้งนี้เป้าประสงค์หนึ่งของโครงการคือ การสร้างความตระหนักรู้ และจิตสำนึกสาธารณะต่อปัญหาสังคมที่บังเกิดขึ้นในปัจจุบัน

คณะวารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดโครงการอบรมการถ่ายภาพ “จากรากสู่ผล” เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์และก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนผ่านการถ่ายภาพ ซึ่งโครงการดังกล่าวจะเปลี่ยนสถานที่จัดกิจกรรมในแต่ละปี อาทิ โรงกำจัดขยะ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ที่สนใจด้านการ

ถ่ายภาพได้มองวิถีชีวิต และความเป็นจริงผ่านมุมมองของกล้องถ่ายภาพ พร้อมทั้งถ่ายทอดความคิด และความรู้สึกผ่านภาพถ่าย ฯลฯ

4. กลุ่มกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) เช่น

คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ดำเนินโครงการความรู้เท่าทันสื่อและข่าวสารสำหรับครู 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีประกาศพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินที่มีความร้ายแรง ได้รับความรู้ในการพิจารณาคัดกรองข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริง เพื่อสื่อสารกับนักเรียน และชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดโครงการ The role of journalism in modern society ซึ่งมุ่งนำเสนอบทบาทหน้าที่ของนักวารสารสนเทศ และการรู้เท่าทันสื่อผ่านมุมมองของผู้ส่งสาร โครงการนี้มุ่งเน้นให้ความรู้ และเปิดกว้างให้นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนประชาชนทั่วไปได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และทำให้เห็นถึงความสำคัญของสื่อมวลชนที่จะต้องทำหน้าที่เป็น “ผู้คัดกรองข่าวสาร” ก่อนนำเสนอให้สังคม ดังนั้นหากตัวสื่อมวลชนเองยังขาดความรู้เท่าทันสื่อ ยังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองแล้ว จะคาดหวังให้สังคมเกิดการรู้เท่าทันสื่อได้อย่างไร ฯลฯ

รูปแบบกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมดังที่รายงานข้างต้นเป็นประเด็นหนึ่งที่พบจากรายงานประจำปีของสถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่ง ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าข้อมูลของกิจกรรมต่าง ๆ นั้นค่อนข้างขาดรายละเอียดอย่างลึกซึ้ง และเนื่องจากรายงานประจำปีไม่ได้มีรูปแบบที่กำหนดชัดเจน สถาบันแต่ละแห่งจึงมีวิธีการรายงานผลที่แตกต่างกัน โดยมี 2 แห่งที่รายงานเฉพาะชื่อโครงการหรือกิจกรรม ในขณะที่อีก 2 แห่งรายงานโดยระบุรายละเอียดสังเขปเฉพาะบางกิจกรรมเพียงไม่กี่บรรทัดเท่านั้น

อย่างไรก็ดียังคงปรากฏความสับสนระหว่างกิจกรรมบริการวิชาการ และกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาดังที่ปรากฏในรายงานประจำปี กระนั้นจากการสัมภาษณ์จะเห็นว่าทุกสถาบันเห็นว่าการกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมยังคงเป็นกิจกรรมสำคัญที่

ขาดไม่ได้ กล่าวคือ นอกจากการสอบถามความคิดเห็นเรื่อง บทบาทของคณะนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาที่เน้น การวิจัยขั้นสูงที่มีต่อสังคมไปแล้ว ยังได้มีการสอบถามข้อมูล จากบุคลากรของคณะนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาที่ เน้นการวิจัยขั้นสูงจำนวนทั้งหมด 4 สถาบัน เกี่ยวกับการ ความสำคัญของกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งจาก การสังเคราะห์ข้อมูลในประเด็นนี้ทั้งหมดแล้วสามารถสรุป ได้ว่า บุคลากรจากทั้ง 4 สถาบันมีความเห็นตรงกันว่า กิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมมีความสำคัญเป็นอย่าง มาก ซึ่งในส่วนของรายละเอียดเกี่ยวกับความสำคัญในด้าน ต่าง ๆ ตามข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สามารถชี้แจงที่ละข้อ ได้ ดังนี้

1) ความสำคัญด้านการนำความรู้ด้านสาขาวิชา นิเทศศาสตร์ สื่อสารมวลชน และองค์ความรู้อื่น ๆ ที่ เกี่ยวข้องที่สามารถนำไปใช้กับสังคมได้ ไม่ว่าจะเป็น ความสำคัญในแง่ของการให้ความรู้ การพัฒนา การแก้ไข ปัญหา ตลอดจนการปรับปรุงเพื่อให้ชุมชนเป็นไปในทิศทาง ที่ดีขึ้น ซึ่งความสำคัญในข้อนี้บุคลากรจาก 4 สถาบัน มี ความเห็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด

2) ความสำคัญด้านการสร้างเสริมประสบการณ์แก่นักศึกษา หรือผู้เรียนในสถาบัน กล่าวคือ สถาบันอุดมศึกษาไม่เพียงแต่พัฒนาบุคคลด้านความรู้ทาง วิชาการเท่านั้น แต่ยังมีหน้าที่ในการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มี ประสบการณ์ชีวิต ตลอดจนการพัฒนาด้านการมีคุณธรรม และจริยธรรมที่ดี ซึ่งกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมเป็น กิจกรรมที่สามารถขัดเกลาให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกทางสังคม ทั้ง ยังเกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง ที่มีการลงพื้นที่ใน การทำกิจกรรม ซึ่งสถาบันที่เสนอความสำคัญในด้านนี้คือ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์

3) ความสำคัญด้านการพัฒนาตนเองของ คณาจารย์โดยการนำความรู้และความสามารถออกมาใช้เพื่อ พัฒนาสังคม ซึ่งในการจัดกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม แต่ละกิจกรรมจะต้องอิงตามความเชี่ยวชาญทางวิชาการของ สถาบัน ดังนั้นผู้จัดตั้งโครงการจึงต้องนำทักษะ ความรู้ และ ความสามารถทางวิชาการที่มีความเฉพาะด้านในองค์ความรู้ ทางนิเทศศาสตร์มาประกอบใช้ด้วย และการได้ใช้องค์ ความรู้นี้เองนับว่าเป็นการพัฒนาความรู้และการประเมิน

ตนเองของผู้จัดตั้งโครงการ เรียกได้ว่าเป็นการต่อยอด ความรู้ที่มีเพื่อการพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคมผ่านการจัด กิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมกว่าได้ โดยสถาบันที่ได้ กล่าวถึงความสำคัญในด้านนี้คือ คณะวารสารศาสตร์และ สื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จากการสรุปการแสดงความคิดเห็นเรื่อง ความสำคัญของกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม จากการ สัมภาษณ์ในเชิงลึกจากผู้ให้สัมภาษณ์จากทั้ง 4 สถาบัน ข้างต้น ได้สะท้อนอย่างชัดเจนว่า กิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยกิจกรรมดังกล่าว สามารถสร้างประโยชน์แก่สังคมได้ ในขณะเดียวกันก็เป็น ประโยชน์แก่สถาบันทั้งในแง่ของการพัฒนาผู้เรียน บุคลากร และชื่อเสียงของสถาบันด้วย ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า กิจกรรม ความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นกิจกรรมที่ควรให้ความสำคัญ และการสนับสนุนที่มากพอ เพื่อก่อให้เกิดคุณประโยชน์ ต่าง ๆ ที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

อภิปรายผล

ข้อเสนอรูปแบบกิจกรรมความรับผิดชอบต่อ สังคมของคณะนิเทศศาสตร์ของสถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการ วิจัยขั้นสูง จะเห็นได้ว่ารูปแบบกิจกรรมความรับผิดชอบต่อ สังคมที่ผ่านมาจำแนกกิจกรรมได้ออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสื่อสารศึกษา ด้านการจัดการการสื่อสารเชิงบูรณาการ ด้านสื่อสร้างสรรค์ และด้านการรู้เท่าทันสื่อ ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็น ว่ากิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมอีกกิจกรรมหนึ่งที่น่าจะ เป็นความต้องการของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ วิกฤตการณ์โรคระบาด คือ กิจกรรมด้านการสื่อสารสุขภาพ (health communication) ซึ่งนับว่าจะเป็นกิจกรรมที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวข้องจำนวนมาก อีกทั้งยังสอดคล้องกับ สถานการณ์โรคระบาด COVID-19 ที่ทั่วโลกกำลังเผชิญ และเป็นไปในทิศทางเดียวกับแนวโน้มกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมในศตวรรษที่ 21 ซึ่ง โคอินิค และคณะ (Koinig et.al, 2017) ระบุว่า ในศตวรรษที่ 21 นับว่าเป็นยุคทองเรื่อง ของการสื่อสารสุขภาพ (health communication renaissance) เพราะประชาคมโลกให้ความสนใจกับเรื่อง การดูแลสุขภาพไม่น้อยกว่าปัญหาเรื่องอื่น ๆ ของสังคม

การสำรวจความต้องการของชุมชนยังคงเป็น จุดเริ่มต้นสำคัญที่จะทำให้การวางแผน และการออกแบบ

กิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมสามารถตอบสนองความต้องการอันแท้จริงของชุมชนได้ กระนั้นในขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเสริมสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ และสร้างระบบการจัดการความรู้อย่างครบวงจรจะนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนเมื่อสถาบันอุดมศึกษาออกจากพื้นที่ดังกล่าวแล้ว ในขั้นท้ายการประเมินกิจกรรมนับว่าเป็นสิ่งที่สถาบันอุดมศึกษาไม่ควรละทิ้ง เพราะนับเป็นตัวชี้วัดที่มีความหมายอย่างยิ่งต่อการอุทิศแรงกายแรงใจ ตลอดจนงบประมาณของหน่วยงาน กระนั้นการวัดและประเมินผลที่สำคัญควรแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อชุมชนโดยการสัมภาษณ์ หรือการสะท้อนคิดกลุ่ม (group reflection) นอกเหนือจากการทำแบบสำรวจเพื่อประเมินความพึงพอใจ ทั้งนี้การประเมินผลที่สถาบันอุดมศึกษาควรเลือกใช้ประกอบในการดำเนินกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม คือ การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment หรือ SROI) ซึ่งเป็นการประเมินผลลัพธ์ที่คาดหวังอันมีต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการ

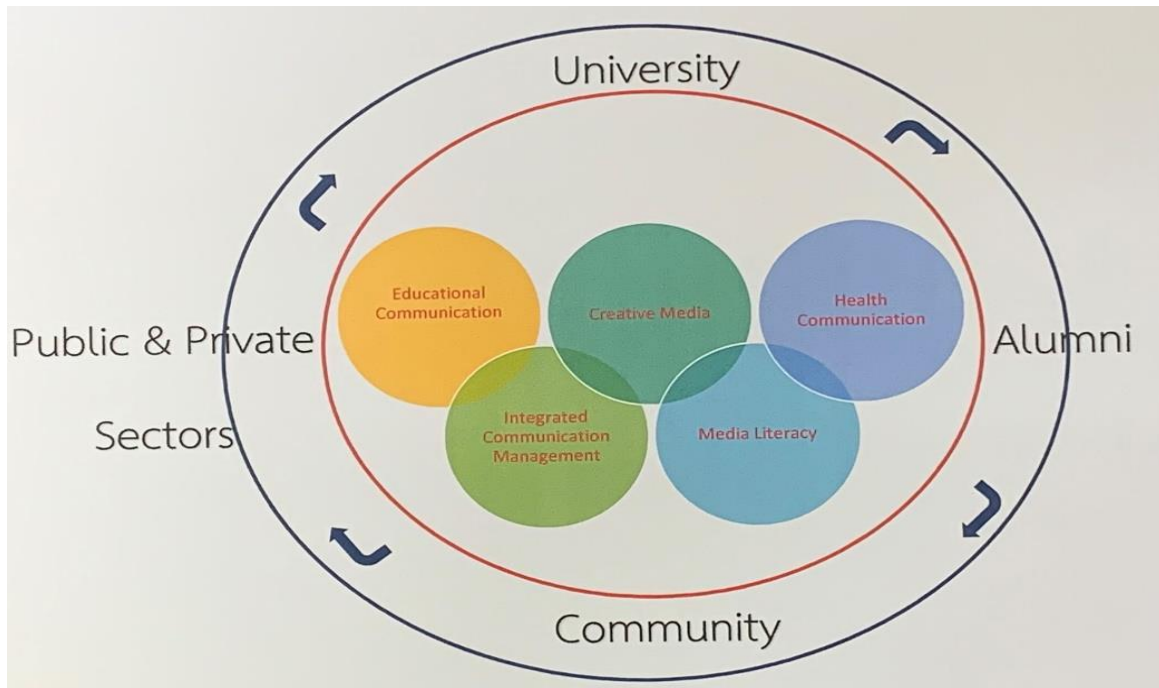
การขับเคลื่อนกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมไม่ควรผลักระให้เป็นของอาจารย์ผู้ดำเนินโครงการ หากแต่นโยบายขององค์กรต้องมีความชัดเจน ผู้บริหารองค์กรต้องเป็นความสำคัญทั้งระดับสถาบันและระดับคณะ จัดสรรงบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอ ยิ่งไปกว่านั้นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันอุดมศึกษากับองค์กรภาครัฐ หรือภาคเอกชน ตลอดจนศิษย์เก่าจะเป็นกำลังให้การขับเคลื่อนนั้นบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยิ่งไปกว่านั้นการบูรณาการกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมเข้าไปสู่กระบวนการจัดการเรียนการสอนของรายวิชานอกจากจะกระตุ้นให้เกิดจิตสาธารณะแล้ว ยังก่อให้เกิดพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างอาจารย์ นิสิต และชุมชนอีกด้วย สอดคล้องกับข้อสรุปงานวิจัยของวัลลภา เฉลิวงศาเวช (2555) ที่ระบุว่า ควรมีการจัดการเรียนการสอนให้นักศึกษาตระหนักถึงการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมอีกด้วย และ โบคารี (Bokhari, 2017) ซึ่งระบุว่าสถาบันอุดมศึกษาควรอบรมบ่มเพาะให้นักศึกษาเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม และเป็นพลเมืองที่มีศักยภาพในตนเองด้วย

การปลูกฝัง และเสริมสร้างทัศนคติความเสมอภาคระหว่างสถาบันอุดมศึกษาและชุมชนนับเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยให้กิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมประสบความสำเร็จ เพราะทั้งสถาบันอุดมศึกษาและชุมชนจะไม่มีฝ่ายใดที่รู้สึกเสียผลประโยชน์ หรือถูกเอารัดเอาเปรียบ ในขณะเดียวกันก็ช่วยเสริมแรงให้ในการช่วยกัน “คนละไม้คนละมือ” ผลักดันพัฒนาชุมชนนั้น ๆ ให้ก้าวข้ามปัญหา ในขณะที่อาจารย์ก็สามารถสร้างผลงานวิชาการจากความเกี่ยวดองดังกล่าวได้ สอดคล้องกับดรณศักดิ์ ตติยะลาภะ (2562) ที่ระบุถึงหลักการทำงานของพันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกับสังคมไว้ 4 ประการ กล่าวคือ 1. ร่วมคิดร่วมทำแบบพันธมิตรและหุ้นส่วน 2. เกิดประโยชน์ร่วมกันแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย 3. เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และเกิดผลงานวิชาการ และ 4. เกิดผลกระทบต่องานที่ประเมินได้

ในมุมมองด้านการอุดมศึกษา การดำเนินกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมย่อมนำไปสู่ผลลัพธ์จากการเรียนรู้ร่วมกัน และผลงานวิชาการที่เกิดขึ้น กระบวนทัศน์ดังกล่าวล้วนประกอบสร้างด้วยองค์ความรู้ว่าด้วยความรู้ชุมชน (local knowledge) ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในยุคโลกาภิวัตน์ สถาบันอุดมศึกษาไม่เพียงมีหน้าที่ และความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเท่านั้น หากแต่ต้องสามารถต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้กระบวนการที่น่าเชื่อถือ และมีคุณภาพอีกด้วย ยิ่งสถาบันอุดมศึกษาผลักดันคณาจารย์ และนิสิตให้เก็บสะสมคลังความรู้ชุมชน พร้อมทั้งเสริมสร้างความรู้ดังกล่าวให้องค์งานมากเพียงใด ยิ่งจะทำให้สถาบันอุดมศึกษาได้ทำหน้าที่ตามพันธกิจหลัก 4 ประการได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิจัยขั้นสูง ดังที่ ไพฑูรย์ สีนารัตน์ (2562) ระบุว่า จิตวิญญาณของอุดมศึกษาที่แท้จริง คือเป็น Two-way communication เป็นการสื่อสารในโลกที่ไม่ใช่การสื่อสารทางเดียว แต่หมายถึงกระบวนการของอุดมศึกษาที่ต้องมีลักษณะการแลกเปลี่ยนพูดคุย พบปะ เจรจา และเปลี่ยนวิธีการคิดอย่างจริงจัง ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่ากิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมมีส่วนสำคัญในการปลูกและบ่มจิตวิญญาณอุดมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ชุมชนอันเป็นชุมทรัพย์ทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ และความเป็นชุมชนนั้น ๆ

ทั้งนี้จากการศึกษาผู้วิจัยได้สรุป
ข้อเสนอแนะรูปแบบของกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม

ของคณะนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งเป็นแหล่ง
เรียนรู้สำคัญด้านการสื่อสารของประเทศดังนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบของกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของคณะนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาที่
เน้นการวิจัยขั้นสูง

ภาพข้างต้นแสดงรูปแบบกิจกรรมความ
รับผิดชอบต่อสังคมของคณะนิเทศศาสตร์ใน
สถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิจัยขั้นสูงข้างต้นจะเห็นได้ว่า
ประกอบไปด้วย 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนเนื้อหา และส่วนผู้ที่มี
ส่วนได้ส่วนเสีย มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนเนื้อหา ผู้วิจัยได้เสนอเนื้อหาในลักษณะเป็น
หัวข้อเรื่องซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นการออกแบบกิจกรรมความ
รับผิดชอบต่อสังคมโดยแต่ละสถาบันจำต้องระบุประเด็นใน
ชัดเจนยิ่งขึ้นภายใต้ปัญหาของแต่ละบริบทชุมชน หากแต่
หัวข้อทั้ง 5 หัวข้อข้างต้นอันประกอบไปด้วยด้านการสื่อสาร
ศึกษา การจัดการการสื่อสารแบบบูรณาการ สื่อสร้างสรรค์
การรู้เท่าทันสื่อ และการสื่อสารสุขภาพ ล้วนเป็นเนื้อหาที่
ครอบคลุมความต้องการของชุมชน และสอดคล้องกับ
รูปแบบกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมที่ปรากฏใน
สถาบันอุดมศึกษาต่างประเทศ เนื้อหาต่าง ๆ เหล่านี้หาก
ได้รับการนำเสนออย่างถูกต้องเหมาะสมในกิจกรรมความ
รับผิดชอบต่อสังคม จะมีส่วนสำคัญในการพัฒนา และ

แก้ปัญหาชุมชนในยุคปรกติใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ
กำหนดเป้าหมายกิจกรรมในรูปแบบสมรรถนะ

ส่วนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้วิจัยเสนอไว้ทั้งหมด 4
กลุ่ม ได้แก่ 1) สถาบันอุดมศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหาร
สถาบันอุดมศึกษา คณาจารย์ และนิสิต 2) ศิษย์เก่า ทั้งศิษย์
เก่าของคณะ สถาบัน และศิษย์เก่าของพื้นที่ชุมชน 3)
องค์กรภาครัฐและภาคเอกชน และ 4) ชุมชน ซึ่งหมาย
รวมถึงชุมชนตามการแบ่งพื้นที่ทางการปกครอง และชุมชน
แห่งการเรียนรู้ที่ ทั้งนี้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 4 กลุ่ม ต้อง
นำเสนอข้อมูล ให้คำแนะนำ และป้อนข้อมูลสะท้อนกลับ
(feedback) ระหว่างกันเพื่อให้เกิดความร่วมมืออย่างมี
เอกภาพ อันเป็นปัจจัยของการขับเคลื่อนกิจกรรมความ
รับผิดชอบต่อสังคมไปสู่ความสำเร็จ ยิ่งไปกว่านั้นทั้ง 4 กลุ่ม
นี้ควรดำเนินการในรูปแบบกัลยาณมิตร ซึ่งแม้การมีส่วนร่วม
ของกิจกรรมในพื้นที่จะมีระยะเวลาจำกัด แต่ความสัมพันธ์ที่
เกิดขึ้นจะมีถูกจำกัดด้วยเวลาทั้งปวง

คณะนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิจัยสูงแต่ละแห่งมีจุดเด่นของความเชี่ยวชาญ วัฒนธรรมองค์กร ตลอดจนความพร้อมของทรัพยากรที่แตกต่างกัน กระนั้นสิ่งที่คณะนิเทศศาสตร์ทุกแห่งมีร่วมกัน คือ ความรู้ด้านการสื่อสาร และความร่วมมือระหว่างกันภายใต้เครือข่ายมหาวิทยาลัยวิจัย ดังนั้นหากกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของคณะนิเทศศาสตร์ในอนาคตสามารถขับเคลื่อนในรูปแบบเครือข่ายมหาวิทยาลัยวิจัย ซึ่งไม่ใช่ต่างคนต่างทำเช่นในปัจจุบัน จะก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ชุมชน บุคลากร ตลอดจนทรัพยากร และสามารถขับเคลื่อนได้ก้าวไกลมากขึ้นกว่าระดับชุมชนเล็ก ๆ ยิ่งไปกว่านั้น การรวมพลังจะมีความสำคัญ และนับเป็นก้าวย่ำแห่งความท้าทายของคณะนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิจัยขั้นสูงที่จะรังสรรค์ความยั่งยืนสู่ประชาคมไทยอีกด้วย

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

สถาบันอุดมศึกษาอาจนำข้อเสนอแนะด้านกระบวนการการจัดกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบาย วางแผน ตลอดจนดำเนินการจัดกิจกรรม และการวัดประเมินผลอย่างเป็นระบบ โดยจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทสถาบันอุดมศึกษา และชุมชนแต่ละแห่ง งานวิจัยนี้เป็นเพียงแนวทางเบื้องต้นแต่มีใช้สูตรสำเร็จ ดังนั้นสถาบันอุดมศึกษาจึงควรทบทวน และเลือก รับ ปรับ ใช้ให้เหมาะสมต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นที่คณะนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิจัยขั้นสูงในเครือข่ายวิจัย ดังนั้นในโอกาสต่อไปอาจศึกษาคณะนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิจัยขั้นสูงนอกเครือข่ายวิจัยหรือคณะนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาประเภทอื่น ๆ เพิ่มเติม

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- จอย ทองกลมสี. (2555). การพัฒนาตัวบ่งชี้ความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาไทยตามหลักธรรมาภิบาล. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉันทะ จันทะเสนา. (2562). ประสิทธิภาพความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัยราชภัฏ. วารสารวิจัยและพัฒนาโลยลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์. 14(1), 151-160.
- ดรณศักดิ์ ตติยะลาภะ. (2562). มหาวิทยาลัยไทยบนเส้นทางแห่งการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงไปสู่ยุค “หลังโลกาภิวัตน์” กับการเป็นมหาวิทยาลัยที่มีคุณค่า. ใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และดรณศักดิ์ ตติยะลาภะ, มหาวิทยาลัยไทย: ต้องก้าวให้พ้นกับดักโลกาภิวัตน์ไปให้ได้ (น. 116-135). กรุงเทพฯ: วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ.2562. (2562, 1 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก. หน้า 54 – 78.
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2557). หลักและพื้นฐานการอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2562). โลกาภิวัตน์กับการปฏิรูปมหาวิทยาลัยไทย. ใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และดรณศักดิ์ ตติยะลาภะ, มหาวิทยาลัยไทย: ต้องก้าวให้พ้นกับดักโลกาภิวัตน์ไปให้ได้ (น. 41-56). กรุงเทพฯ: วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

- ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2562). เมื่อโลกาภิวัตน์ล่มสลายมหาวิทยาลัยไทยจึงเริ่มตอบโจทย์ของสังคม. ใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และดร.ณัฏฐ์ ตติยะลาภะ, *มหาวิทยาลัยไทย: ต้องก้าวให้พ้นกับดักโลกาภิวัตน์ไปได้* (น. 136-164). กรุงเทพฯ: วิทยาลัยครูศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วัลลภา เกลิมวงศาเวช. (2555). ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรอุดมศึกษา. *วารสารนักบริหาร*. 32(4), 116-122.
- วาสนา วิสฤตภา. (2560). บริการทางวิชาการเพื่อยกระดับสังคม. *อุดมศึกษาสาขาวิชาที่อุบลราชธานี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2561). *แผนพัฒนาอุดมศึกษาระยะยาว 20 ปี พ.ศ. 2561-2580*. กรุงเทพฯ : พริกหวานกราฟฟิค.
- สุรศักดิ์ ชะมารัมย์. (2560). การบริหารจัดการด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาบนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*. 19(1), 169-186.

ภาษาอังกฤษ

- Bokhari, A.A.H. (2017). Universities' Social Responsibility (USR) and Sustainable Development: A Conceptual Framework. *SSRG International Journal of Economics and Management Studies*. 4(12), 1-9.
- Denpaiboon, C., Selanon, P., Bussara, P., and Otsuki, S. (2018). University Social Responsibility (USR) and Community Engagement in Sustainable Development. *International Journal of East Asia Studies*. 22(2), 40-56.
- Groulx, M., et.al. (2020). Community Needs and Interests in University-Community Partnerships for Sustainable Development. *International Journal of Sustainability in Higher Education*. 22(2), 274-290.
- Koinig, I., Diehl, S., and Mueller, B. (2017). Health Communication and Integrated Corporate Social Responsibility in Idowu, S.O. and Schmidpeter, R. (editor), *Handbook of Integrated CSR Communication: CSR, Sustainability, Ethics and Governance*. (p.471-494). Cham: Springer.
- Merriam, Sharan and Tisdell, Elizabeth. (2016). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Svyrydenko, D. and Terepyshchy, S. (2021). Media Literacy and Social Responsibility of Educators in the conditions of Information War: The Problem Statement. *Studia Warmińskie*. 57, 75-83.
- Tetrevova, L., Vavra, J., and Munzarova, S. (2021). Communication of Socially-Responsibility Activities by Higher Education Institutions. *Sustainability*. 13(483): 1-17.
- Vasilescu, R., et.al. (2010). Developing university social responsibility: A model for the challenges of the new civil society. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 2(2010): 4177-4182.